Qabul qilindi: 22-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 28-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 08-noyabr 2026-yil

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA AXLOQIY TANLOV QILISH KO‘NIKMASINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ ERTAKLARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Qahramonova Iroda

Osiyo texnalogiyalari universiteti “Maktabgacha ta’lim” mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy tanlov qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda xalq ertaklarining pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Xalq ertaklarining bolalar ma’naviy-axloqiy tarbiyasidagi o‘rni, ertak qahramonlari xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali yaxshilik va yomonlik, halollik va yolg‘onchilik, adolat va adolatsizlik tushunchalarini anglash jarayonlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ertaklar asosida tashkil etiladigan muammoli suhbatlarning bolalarda mustaqil fikrlash, o‘z xatti-harakatlarini baholash va axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, xalq ertaklari, axloqiy tarbiya, axloqiy tanlov, muammoli suhbat, mustaqil fikrlash, ma’naviy qadriyatlar, pedagogik imkoniyatlar.

Kirish

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolada atrof-muhitga munosabat, yaxshilik va yomonlikni farqlash, kattalar va tengdoshlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, o‘z xatti-harakatlarini baholash kabi dastlabki axloqiy sifatlar shakllana boshlaydi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning nafaqat bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki ularda mustaqil axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini ham shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Ushbu jarayonda xalq og‘zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo‘lgan ertaklar alohida

ahamiyat kasb etadi. Xalq ertaklarida mujassam bo‘lgan hayotiy voqealar, obrazlar, axloqiy qarama-qarshiliklar va tarbiyaviy g‘oyalar bolalarning dunyoqarashini kengaytirish bilan birga, ularda muayyan vaziyatlarga axloqiy nuqtayi nazardan munosabat bildirish imkoniyatini yaratadi.

Asosiy qism

Xalq ertaklari o‘zining obrazliligi, sodda bayon uslubi va tarbiyaviy mazmuni bilan maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos keladi. Ertaklarda aks etgan ijobiy qahramonlarning halolligi, mehnatsevarligi, mehribonligi, jasurligi hamda salbiy qahramonlarning yolg‘onchiligi, dangasaligi va xudbinligi bolalarda axloqiy tushunchalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagi orqali bolalarda mehnatsevarlik, sabr-toqat, mehribonlik va halollik kabi fazilatlarni shakllantirish mumkin. Ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini taqqoslash orqali bolalar qanday xulq-atvor ijobiy natijalarga olib kelishi, qanday xatti-harakatlar esa salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishini anglay boshlaydilar.

Biroq ertakni shunchaki o‘qib yoki hikoya qilib berish bolaning axloqiy tanlov qilish ko‘nikmasini to‘liq shakllantirish uchun yetarli emas. Buning uchun ertak mazmunini muammoli suhbatlar, savol-javoblar, rolli o‘yinlar va mustaqil fikrlashga undovchi topshiriqlar bilan boyitish maqsadga muvofiqdir.

Muammoli suhbat jarayonida tarbiyachi bolalarga ertak voqealari asosida turli axloqiy vaziyatlarni taqdim etadi. Masalan, “Agar sen Zumradning o‘rnida bo‘lganingda qanday yo‘l tutarding?”, “Qahramon noto‘g‘ri ish qilganida unga qanday maslahat bergan bo‘larding?”, “Do‘sting xato qilsa, uni qanday yo‘l bilan to‘g‘ri yo‘lga boshlaysan?” kabi savollar bolalarni vaziyatni tahlil qilishga va mustaqil xulosa chiqarishga undaydi.

Xalq ertaklari asosida axloqiy tanlov ko‘nikmasini shakllantirish quyidagi pedagogik yo‘nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

Pedagogik yo‘nalish	Amalga oshirish usuli	Kutiladigan natija
Axloqiy tushunchalarni anglash	Ertaklarni ifodali o‘qib berish va muhokama qilish	Yaxshi va yomon xatti-harakatlarni farqlash
Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish	Ertak qahramonlari faoliyatiga oid savollar berish	Mustaqil fikrlash va vaziyatni baholash
Axloqiy tanlovni amalga oshirish	Muqobil xatti-harakatlarni taklif qilish	To‘g‘ri qaror qabul qilishga intilish
Axloqiy xulqni mustahkamlash	Rolli o‘yinlar va sahnalashtirish	Ijobiy xulq-atvorni amaliyotda namoyon etish

Mazkur jarayonda tarbiyachining vazifasi bolaga tayyor xulosani berish emas, balki uni mustaqil fikrlashga, turli qarorlarning oqibatlarini tushunishga va o‘z tanlovini asoslashga yo‘naltirishdan iborat. Bunda bolalarning javoblarini tinglash, ularning fikrlarini hurmat qilish va turli qarashlarni taqqoslash uchun sharoit yaratish muhimdir.

Shuningdek, ertaklar asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyatda bolaning hissiy munosabatini shakllantirishga ham e’tibor qaratish lozim. Qahramonlarning quvonchi, xafaligi, qo‘rquvi yoki boshqalarga yordam berish istagini muhokama qilish orqali bolalarda hamdardlik, mehr-shafqat va boshqalarning holatini tushunish qobiliyati rivojlanadi. Bu esa axloqiy tanlov jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalq ertaklari maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy tanlov qilish ko‘nikmasini shakllantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Ertaklardagi axloqiy mazmun, qahramonlar o‘rtasidagi munosabatlar va turli hayotiy vaziyatlar bolalarning yaxshilik va yomonlikni farqlash, xatti-harakatlarni baholash hamda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ayniqsa, xalq ertaklarini muammoli suhbatlar bilan uyg‘unlashtirish bolalarning faqat axloqiy tushunchalarni o‘zlashtirishiga emas, balki ularni kundalik hayotiy vaziyatlarda qo‘llashiga ham imkon yaratadi. Shu bois maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ertaklar asosidagi muammoli suhbatlarni tizimli tashkil etish, bolalarga mustaqil tanlov qilish imkoniyatini berish va ularning qarorlarini asoslashga o‘rgatish axloqiy tarbiya samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019-yil 16-dekabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”.

3. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Kayumova N.M., A’zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent.

4. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent.

5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

